

Den usynlige understrøm

Migration og tilhørsforhold blandt Færøernes LGBT+-minoriteter

The Invisible Undercurrent

Migration and belonging among LGBT+ minorities in the Faroe Islands

Firouz Gaini

Professor i antropologi, Afdeling for Historie og Samfundsforskning, Færøernes Universitet

firouzg@setur.fo

Resumé

I denne artikel beskrives og analyseres færøske LGBT+-minoriteters position i det nordatlantiske øsamfund fra efterkrigstiden og frem til i dag. Færøerne bliver indimellem kategoriseret som en nordisk «undtagelse» i debatten om beskyttelse af minoriteters rettigheder og ligestillingspolitik: Hvordan skal denne forestilling forklares? Formålet med artiklen er først og fremmest at præsentere en kritisk diskussion af LGBT+-minoriteters migration mellem Færøerne og Danmark – med København som center for den færøske diaspora – ud fra et teoretisk blik, der kombinerer viden og begreber fra tværfaglige køns- og øsamfundsstudier. Artiklen bidrager til en rigere og mere nuanceret forståelse af seksuelle minoriteters positioner og kulturelle strategier i små og relativt isolerede øsamfund i tider med store samfundsændringer. Artiklen baserer sig på fire biografiske (kvalitative) interviews og en stor mængde data fra færøske medier – aviser, tidsskrifter, dokumentarfilm og så videre. Artiklen indgår i forfatterens omfattende antropologiske forskning fra Færøerne, der især har bidraget med viden om identitet, køn/maskulinitet og sociale transformationer i øsamfund.

Nøgleord

Migration, øsamfund, LGBT+, seksualitet, kønsidentitet, rettigheder, religion

Abstract

This article presents an exploration and analysis of LGBT+ minorities' position in the Faroe Islands, a Nordic Atlantic society, from the 1940s until today. The Faroe Islands is sometimes categorized as a Nordic 'exception' in societal debate about minority rights and gender equality policy. How can we explain this image of being an 'exception' among Nordic neighbours? The aim of this article is first and foremost to present a critical discussion on LGBT+ minorities' migration between the Faroe Islands and Denmark (with Copenhagen as the main centre for the Faroese Diaspora), based on a theoretical approach combining knowledge and concepts from interdisciplinary gender and island studies. The article contributes to a more nuanced understanding of the social positions and cultural strategies of sexual minorities from relatively small and remote island communities in transition. It draws on four biographical interviews and a large amount of information from Faroese media productions: newspapers, journals, documentaries, and so on. The article forms part of the author's comprehensive anthropological research from the Faroe Islands, which has contributed with knowledge on identity, gender/masculinity and social transformations in island communities.

Keywords

Migration, island communities, LGBT+, sexuality, gender identities, rights, religion

Introduktion

At gå i gang med at skrive denne artikel har være lidt som at gå i gang med at male på *tabula rasa*. Der findes næsten ingen videnskabelige publikationer, der diskuterer seksuelle minoriteter på Færøerne. Selv om de ofte bliver nævnt i færøske medier, og selv om man indimellem også kan læse om dem i danske og andre nordiske aviser og blade, har det færøske LGBT+-samfund ikke fået nævneværdig opmærksomhed fra det færøske (og sådan set heller ikke det internationale) forskersamfund. Jeg vil i denne artikel derfor med bredere penselstrøg beskrive og analysere færøske LGBT+-minoriteters position i det nordatlantiske øsamfund fra 1960'erne og frem til i dag. Jeg vil bruge LGBT+-minoriteters migration mellem Færøerne og Danmark – primært København – som ledetråd til den understrøm af mennesker og idéer, der har flyttet sig (tilbage) til Færøerne i det 21. århundrede. Artiklen har ingen ambition om at afdække det farverige færøske LGBT+-samfund set med alle dets facetter og perspektiver, men derimod at præsentere en diskussion af køn og seksualitet på Færøerne i dag gennem kritiske kønsforsknings- og øsamfundsforskningsperspektiver. Mit forskningsspørgsmål er derfor: I hvilken grad er de færøske seksuelle minoriteters position og status i samfundet påvirket af sociale og strukturelle forhold, der associeres med (relativt små) øsamfund? Artiklen baserer sig på fire biografiske (kvalitative) interviews og en stor mængde data fra færøske medier – aviser, tidsskrifter, dokumentarfilm og så videre. Artiklen udfordrer forsimplede billeder af Færøerne som nordisk «undtagelse», der har en tendens til at overdrive forskellen mellem de nordatlantiske øer og den kontinentale del af Norden.

I nyere færøsk samfundsforskning findes der flere interessante projekter, der arbejder med spørgsmål knyttet til køn, seksualitet og identitet. Flere af dem har et fagligt øsamfundsperspektiv – «island studies» – der giver et teoretisk fundament at bygge videre på. Frem til starten af det 21. århundrede var kønsforskere på Færøerne primært interesseret i kvinders rettigheder og politiske aktivisme i et fiskerisamfund, der placerede manden i centrum (for eksempel Joensen 2006; Jacobsen 2011). Senere er spørgsmål om kvinders sundhed, familieliv og position på arbejdsmarkedet også blevet undersøgt i diverse forskningsprojekter (for eksempel Hayfield et al. 2016; Hayfield 2020; Knudsen 2016; Rafnsdóttir 2007; Rafnsdóttir 2010). I en ny antropologisk ph.d.-afhandling præsenteres og analyseres færøske kvinders reproduktive rettigheder og abortnarrativer (Hermannsdóttir 2023). Den anden halvdel af befolkningen, de færøske mænd, er også blevet en del af den tværfaglige færøske kønsforskning i det 21. århundrede. Færøske mænds ændrede identiteter og maskuliniteter har være genstand for antropologiske studier (for eksempel Gaini 2006, 2011a, 2011b). Nyere etnografisk forskning har også undersøgt mænd og køn med fokus på faderskab og familieliv, for eksempel i det nylig afsluttede forskningsprojekt *Faroese Fatherhood. Exploring everyday life, family life, and masculinity across two generations of men in contemporary Faroe Islands* (Gaini 2020, 2023). Denne forskning har dog, som påpeget, ikke udforsket køn og seksualitet uden om det dominerende billede af et heteronormativt færøsk samfund. Den svenske kønsforsker Jens Rydström (2007, 2011) er den eneste forsker, der har skrevet om de homoseksuelle og andre seksuelle minoriteter på Færøerne i en nordisk kontekst. Der findes ganske vist en håndfuld mindre afhandlinger (masteropgaver og lignende), der diskuterer seksuelle minoriteter på Færøerne (for eksempel Hansen et al. 2013; Havery 2023), men de baserer sig hovedsagelig på begrænsede mængder sekundære og statistiske data. I nordiske rapporter, for eksempel *Kartlægning och analys av LGBTI-området i Norden* (NIKK 2020) og *Syv utfordringer for LGBTI-saken – og hvordan det nordiske samarbejdet kan løse dem* (Agle Dahl 2021), bliver Færøerne nævnt i nogle enkelte passager. I 2021 publiceredes en forskningsoversigt (og kortlægning af indsats) angående helsetilstand, velfærd og livsvilkår

blandt unge LGBTI-personer i Norden, og det kommer ikke som nogen overraskelse, at rapporten giver Færøerne denne bedømmelse:

Færøerne, Grønland og Åland mangler LGBTI-handlingsplaner [...] Her er det værd at notere sig, at der savnes empiriske studier fra Færøerne, Grønland og Åland [...] Især Færøerne og Grønland skiller sig ud, idet der her ser ud til helt at mangle markante indsatser for denne gruppe (Siverskog og Måwe 2021, 14, 42, 49, min oversættelse fra svensk)

I en anden rapport præsenteres Færøerne også som en slags undtagelse i den nordiske region i forhold til lovgivning og holdninger til LGBT+-personer: På Island ligger den sociale accept nogle skridt foran lovgivningen, siger Gisle Agledahl, mens der på Færøerne «ser ud til at være et modsat billede» (Agledahl 2021, 7). Med andre ord ligger der et stort arbejde foran os, og det er mit håb, at denne artikel kan vække interessen for at fordybe sig mere i emnet. Jeg bruger betegnelsen LGBT+-om alle seksuelle minoriteter, men i forhold til migrationsstrømme mellem Færøerne og Danmark er det primært homoseksuelle mænd, der har bidraget med narrativer. Artiklen indledes med en diskussion af teori og metode. Derefter følger et kort historisk overblik over LGBT+-situationen på Færøerne, før jeg perspektiverer erfaringerne til fire færøske mænd, der har fortalt deres historier i film og avisartikler. Artiklen fortsætter med en analyse af migration, storbyliv og udviklingen af en færøsk LGBT+-bevægelse. Til sidst diskuterer artiklen øsamfunds særlige kendetegn i forhold til spørgsmål om køn og seksualitet.

Teori og metode

Jeg har i denne artikel hentet inspiration til diskussioner om køn og identitet fra nyere «island studies». Øsamfundsforskningen voksede frem i 1990'erne og udfordrede de generelt trivielle og mangelfulde perceptioner og repræsentationer af øer og øboere, der havde baseret sig på (eksotiske) billeder af isolation og tilbagestående (Karides 2017). Meget få forskere fra øsamfundsforskningsmiljøer har arbejdet med køn og seksualitet. En vigtig engelsksproget artikel er Marina Karides' *Why Island Feminism?* (Karides 2017), hvori hun pointerer, at øer må forstås på grundlag af deres egne forudsætninger, og at øfeminismen i denne sammenhæng bidrager med en teoretisk ramme, der knytter sig til den lokale kulturelle kontekst. Hun definerer øfeminisme som en sociologisk og kulturgeografisk tilgang, som fremhæver skæringspunktet (intersektionalitet), østeder har med sociale betingelser og identiteter (Karides 2020, 42). Øer er særlige «kønnede steder», der er formet af stedets (koloni)politiske historie, sociale og racemæssige hierarkier, seksualitetsopfattelser og så videre (Mohammed 2009). Patricia Mohammed, en feministisk geograf, der har analyseret forholdet mellem køn og kultur i Caribien, påpeger, at man også er nødt til at se på diasporaen og bevægelserne ind og ud af samfundet i studier af køn og øsamfund (Gaini og Nielsen 2020, 13). Med hensyn til den færøske kontekst er forholdet til Danmark en vigtig dimension i LGBT+-personers identiteter og følelser af «belonging», et begreb, der i kønsforskningen viser til tilhørsforhold til både familie, fællesskab og nation (Christensen og Siim 2006, 38). Tilhørighed og medborgerskab er centrale elementer i færøske LGBT+-personers navigation mellem deres hjemlige kontekst – familie, barndomsvenner, lokal-samfund og så videre – og det «alternative sted», for eksempel storbyen København, hvor de kan leve et anderledes liv med en anden form for frihed (Hermannsdóttir 2023). Medborgerskab indikerer her et foranderligt magtforhold mellem individ, samfund og stat. At høre til eller at ikke høre til er kropslig viden, der sammenfiltres og bearbejdes i LGBT+-personers narrativer om livet på Færøerne.

Færøerne er et samfund, der har særlige kendetegn, der i øsamfundsforskningen associeres med små øsamfund generelt. Havet fungerer både som en barriere og som en bro til omverdenen. Havet, siger Thomas Hylland Eriksen, har en tendens til at forene, mens bjerge har en tendens til at splitte (Eriksen 1993). Øer kan opleves som et paradys og fængsel på samme tid, afhængigt af hvem man spørger, og hvornår man spørger. Øsamfund er fra dominerende kontinentale perspektiver også ofte blevet præsenteret som mindre og mere isolerede, end de i virkeligheden er, det vil sige som en udkant uden betydning for de store samfund på fastlandet. I den globaliserede verden er øsamfund dog, så at sige, genopdaget. Man ønsker at lære af øsamfund, men udfordringen ligger i at overføre øsamfundsrealiteter til et andet samfund (Gaini og Nielsen 2020). Færøerne er et familieorienteret samfund med et højt niveau af «gensidig personbaseret genkendelighed» (Johannesen 2012), det vil sige et sted, hvor man som udgangspunkt siger, at alle kender alle. Små øsamfund er ofte kendetegnet af en meget høj mobilitet i befolkningen, og det færøske samfund passer godt ind i dette billede. Kompetence til at «mestre» fysisk afstand og at skabe «forbindelser på tværs af fysiske, sociale og kulturelle distancer» (Bærenholdt 2011, 1) er en vigtig lokal viden og kapital på Færøerne. For at «forstå mennesker, der bor på fjerne øer», er man nødt til at se på mobilitet som kapital (Hayfield 2018, 1138). Udvandring fra Færøerne er blevet studeret i forhold til uddannelsesplaner (for eksempel Gaini 2008, 2015; Rógvi og Reistrup 2012), arbejde på land (for eksempel Andersen 1971; Arge 2000), arbejde på havet (for eksempel Hovgaard 2015) og nye fremtidsaspirationer blandt unge kvinder (for eksempel Hayfield 2018; Knudsen 2016). Udvandring, der skyldes social stigmatisering på grund af seksuel identitet, er derimod ikke blevet undersøgt. Migrationsforskeren Erika Hayfield siger, at unge på Færøerne har en «migrationskultur» i kroppen, der er formet af «transnationale perspektiver» indlejret i deres hverdagslivspraksisser blandt venner og familie (Hayfield 2018, 3–4). Disse migrationsmønstre er også knyttet til det tidligere nævnte spørgsmål om tilhørighed og medborgerskab. Og disse spørgsmål fører naturligt videre til spørgsmål om inklusion og anerkendelse i små lokalsamfund på øer.

Denne artikel baserer sig primært på materiale fra færøske og udenlandske medier – aviser, blade, hjemmesider, dokumentarfilm, radioudsendelser og så videre. Jeg har søgt efter relevant materiale på internettet ved at bruge særlige søgeord til at filtrere og organisere søgeresultaterne. Jeg har gennemgået store mængder af materiale, før jeg har finsorteret og valgt ud de narrativer, der benyttes direkte i artiklen. Jeg har ikke lavet en systematisk dokumentanalyse, men forsøgt at få personlige oplevelser og historier frem, der kan illustrere menneskerne bag generelle tendenser og strømninger. Jeg har også lavet fire individuelle biografiske interviews med færing, der bor i Tórshavn og København. To af samtalerne foregik online på en digital kommunikationstjeneste med video, mens de andre foregik på en café i den centrale del af Tórshavn. Tre af samtalerne var med mænd over 50 år, mens den sidste samtale var med en mand i 40'erne. De er anonymiseret og omtales her med pseudonymer. Alle personerne har boet i Danmark i længere perioder, men to af dem flyttede tilbage til Færøerne for nogle år siden og bor nu i Tórshavn-området. Jeg skrev min egne noter under og efter samtalerne. Der var ikke andre personer til stede under samtalerne, der varede mellem 45 og 70 minutter. Jeg fik kontakt med deltagerne gennem venner og bekendte. Interviewerne fungerer primært som illustrationer («cases»), der kan styrke helhedsbilledet af færøske LGBT+-personers livshistorier og identiteter. Som en «insider» i det færøske samfund, men «outsider» i LGBT+-miljøet, har jeg også været nødt til at reflektere over de særlige forskningsetiske udfordringer og dilemmaer, der følger med, når man laver kvalitative undersøgelser i små øsamfund med stor indre forbundethed (Hayfield 2021). Forskeren befinder sig på et sted, hvor mennesker forholder sig til hinanden i et landskab

kendetegnet af nære sociale relationer, høj fortrolighed, talrige overlappende forbindelser og indbyrdes afhængighed (Hayfield 2021). Dette landskab har indflydelse på forsker-deltager relationen, der forventningen om reciprocitet i vidensfordeling er central. Dette mønster påvirkede også mine interviews med færøske LGBT+-personer og fik mig til at være ekstra opmærksom på min position i forhold til informanterne.

Historisk oversigt

Færøerne er et land i Nordatlanten, som har status som en selvstyrende del af Kongeriget Danmark. Nærmeste nabo er Shetlandsøerne, der ligger cirka 350 kilometer fra Færøerne. Færøerne har 54.000 indbyggere (2023) og et landareal på 1.399 kvadratkilometer fordelt på 18 øer. Mere end 20.000 mennesker lever i hovedstadsområdet. Færøerne var en del af Kongeriget Norge frem til 1380, da Norge (og de norske kolonier i Nordatlanten) gik ind i en union med Danmark. Med freden, der blev undertegnet i Kieltraktaten fra 1814, blev den dansk-norske union opløst, og i 1816 fik Færøerne status som dansk amt. I 1948 blev Færøernes hjemmestyre etableret. Færøerne fik et internt selvstyre, og embedet som lagmand blev genindført. Færøerne har i efterkrigstiden udviklet sig til et moderne velfærdssamfund med en stor fiskeindustri. Mere end 90 procent af befolkningen er kristne, og heraf er cirka 75 procent medlemmer af den lutherske statskirke, den færøske folkekirke. En nyere undersøgelse viser desuden, at 60 procent af færingerne synes, at religion har stor betydning i deres liv. Dette er en meget højere andel af befolkningen end i resten af landene i den nordiske region (Skorini et al. 2022). Færøerne har tætte bånd til de nordiske nabolande, men er siden slutningen af det 20. århundrede også blevet et meget globaliseret samfund med nye borgere fra alle verdenshjørner.

Den første kendte dokumentation af en homoseksuel romance mellem to færøske mænd findes i den satiriske vise *Ánániasartáttur*, der stammer fra det 17. århundrede (men som enkelte historikere hævder er af langt ældre dato). Nogle af visens sidste strofer fortæller nemlig historien om to mænd, der kysser og krammer hinanden. Det har siden 1933 været lovligt på Færøerne (og i Danmark) for to personer af samme køn (med alder over 21 år) at udøve seksuelle aktiviteter. I 1988 blev aldersgrænsen sænket til 15 år, som er den samme, der er gældende for to personer af modsat køn. I 1981 blev homoseksualitet fjernet fra Færøernes liste over psykiske sygdomme. I 1980'erne fik færøske homoseksuelle også ret til at arbejde og gøre militærtjeneste i det danske forsvar. I 2002 lancerede færinger i Danmark, der var knyttet til LGBT+-miljøet, en underskriftsindsamling med det formål at få en lovændring, der gav par af samme køn ret til registreret partnerskab på Færøerne. På det tidspunkt fik aktionen dog en lunken modtagelse blandt færinger på Færøerne. I 2003 blev den første LGBT+-forening grundlagt, og den fik navnet Fredsbuen (*Friðarbogin*). I 2006 blev paragraf 266b i straffeloven justeret til at inkludere «seksuel orientering»; en vigtig implementering, der ulovliggjorde diskrimination baseret på en persons seksuelle orientering. Dette repræsenterede et tredje forsøg i det færøske Lagting på at få ændret loven til at inkludere seksuel orientering i antidiskriminationsparagraffen, der 20 år tidligere var blevet vedtaget og implementeret i Danmark. I 2013 viste en undersøgelse fra Gallup (på Færøerne), at mere end to tredjedele af befolkningen over 15 år syntes, at par af samme køn burde have lov til at gifte sig. Efter langvarig politisk strid vedtog Lagtinget i 2017, at to personer af samme køn havde ret til at indgå i ægteskab. Færøerne var det sidste land i Norden til at tillade, at to personer af samme køn kan gifte sig (borgerligt). Et britisk par, Leslie og Richard, var det første homoseksuelle ægtepar, som blev viet på Færøerne. Det skete i september 2017. Homoseksuelle par, som var gift, fik således også ret til at adoptere. I 2018 blev loven udvidet, så ugifte homoseksuelle par (på samme måde

som heteroseksuelle par) fik ret til at adoptere børn. De kan også være plejeforældre på Færøerne.

I december 2021 blev endnu et kontroversielt forslag til lovændring behandlet i Lagtinget, da oppositionen havde udarbejdet et forslag, der ville give medmødre (der bor sammen med moren til deres barn) samme juridiske status og rettigheder, som fædre har i heteroseksuelle parforhold. Lovforslaget var omstridt og det blev vedtaget med mindste margin i en dramatisk afsluttende afstemning i Lagtinget. Efterfølgende opstod der problemer med navneloven i forbindelse med den nye lovændring. Børn af homoseksuelle par kunne nemlig ikke tage deres medmors efternavn ifølge navneloven. Denne forvikling udviklede sig til en konflikt imellem lagmanden og kulturministeren, der har den færøske folkekirke som sit ansvarsområde, og resultatet blev, at lagmanden udskrev lagtingsvalg i utide. En ny regering blev dannet, og på sin første arbejdsdag (i januar 2023) valgte den nye ansvarlige minister at afslutte sagen på en værdig demokratisk måde. Herefter kunne børn af medmødre formelt få deres medmoders efternavn. I 2018 blev et lovændringsforslag angående juridisk kønsskifte præsenteret i Lagtinget, men dette lovforslag afventer stadig vedtagelse. Der mangler fortsat diskrimineringsbeskyttelse for LGBT+-personer på Færøerne, både på arbejdspladsen og i skolen (NIKK 2020). Og selv om Færøerne i mange år har haft lovgivning, der beskytter mod hadforbrydelser, er seksuel orientering og identitet ikke taget med som årsag til beskyttelse i lovtæksten. Derimod er der beskyttelse af seksuelle minoriteter i straffelovens paragraf 266b. På Færøerne har kvinder, der lever i par af samme køn, ikke samme (gratis) adgang til inseminering som heteroseksuelle par. Der foregår en debat om at gøre det lovligt at skifte juridisk køn, men det er i dag ikke muligt at skifte juridisk køn på Færøerne uden først at blive steriliseret. Dvs. at transpersoner ikke kan skifte navn og køn i almene juridiske dokumenter. Der er ingen særlig minister eller myndighed på Færøerne, der har ansvar for arbejde med LGBT+-spørgsmål (NIKK 2020). Der findes ingen national handlingsplan angående LGBT+-området på Færøerne, og det gør det naturligvis vanskelig at få oversigt over den politiske dagsorden på området. For et mere dybdegående overblik af LGBT+-minoriteters rettigheder på Færøerne frem til 1980'erne anbefaler jeg Jens Rydströms kapitel i bogen *Criminally Queer* (Rydström og Mustola 2007).

Fire mænd fra den første generation

Jeg vil nu præsentere fire færøske fire mænds historier, der er baseret på medietekster, jeg har analyseret. De er alle født på Færøerne i 1940'erne og har været i medierne med fortællinger om deres liv. De hører til den første generation af færing, der åbent har fortalt om livet som LGBT+-person. Som en del af den samme generation har disse mænd oplevet de samme spændinger og ændringer i det færøske samfund og i forholdet mellem Færøerne og Danmark. Deres historier er dog samtidig også meget forskellige og viser, hvordan deres individuelle liv baserer sig på egne valg og fravalg i ung alder i et samfund, der ikke havde meget plads til seksuelle minoriteter. Disse mænd blev en del af en understrøm, der i det skjulte bevægede sig mellem Færøerne og fremmede byer, først og fremmest København, og som hele tiden bevarede emotionelle og kulturelle bånd til øerne i Nordatlanten. Kun én af de fire mænd flyttede aldrig væk fra Færøerne.

Rólants historie

Rólant Samuelson, også kendt som «Salon Rólant», var den første mand, der levede åbent som homoseksuel på Færøerne. Rólant, født i 1942, bliver betragtet som en vigtig foregangsmand for den færøske LGBT+-bevægelse, og derfor hedder LGBT+ Føroyars årlige ærespris også Årets Rólant. Rólant var en excentrisk bohème fra Tórshavn, som alle i byen kendte

eller havde hørt historier om. Mange beundrede hans åbenhed og alternative stil. Han blev valgt som den første «LGBT helt» på LGBT+ Føroyars liste over færøske rollemodeller. Han var kreativ og deltog aktivt på teater- og musikscenen i Tórshavn. Derudover ejede han i flere år en chik frisør- og skønhedssalon i Tórshavn. Rólant, der betragtes som en slags enmandshær og ambassadør for et kristen-konservativt samfunds queermiljø, havde et vidt omfavnende undergrundsnetværk af venner og tilhængere på Færøerne. I et avisinterview fortæller Rólant, at han var født homoseksuel, og at det ikke var et valg (Oyggjaskeggi 1975). Han fortæller, at han havde sin første seksuelle oplevelse som 11-årig, og at han var sammen med flere drenge de følgende år. Allerede som 15-årig flyttede han til Danmark, da han havde fået en læreplads i København. Rólant fortæller, at det var lidt skræmmende at flytte til storbyen, men erkender, at han elskede at tage ind til Rådhuspladsen i København og se alle neonskiltene og opleve det pulserende byliv. Det var meget spændende, husker han. Kort tid efter at være flyttet til Danmark kom han i kontakt med andre mænd i gaderne ved Rådhuspladsen, og det blev hurtigt klart for ham, at dette var stedet, hvor homoseksuelle mænd mødtes.

Rólant understreger, at han selv aldrig har oplevet at være et direkte offer for diskrimination på Færøerne, og tilføjer, at han har ondt af de andre færøske LGBT+-personer, der vælger at skjule og undertrykke deres seksualitet hele livet. Rólant flyttede tilbage til Færøerne efter nogle år i Danmark. Andre færøske LGBT+-personer ville, siger han, have haft langt bedre liv, hvis de besluttede sig for at være åbne om deres queeridentitet. Han advarer også om, at forældre, der afviser deres børn på grund af deres seksualitet, gør noget helt forfærdeligt imod deres efterkommere (Oyggjaskeggi 1975). Rólant kendte mange mennesker, der havde mistet kontakten med deres nærmeste familie, og som endte med at leve usle liv i ensomhed. En af hans nærmeste venner begik selvmord, efter at forældrene havde afvist ham. Vennen havde holdt sin seksualitet hemmelig, forklarer Rólant, men forældrene endte dog med at opklare dette og at skubbe ham fra sig. Den adskillelse og ydmygelse kunne Rólants ven simpelthen ikke klare. Mange færøske mænd valgte at forblive på Færøerne og skjule deres seksualitet. De forsøgte at performe et «normalt» familieliv ved at gifte sig med en kvinde og få børn. På denne måde undgik de at blive isoleret fra samfundet, samtidig med at de også beskyttede deres forældre og andre i familien mod den skam, som lokal-samfundet ellers ville få dem til at føle. Rólant repræsenterer en unik undtagelse i denne tidsperiode på Færøerne. Tilsyneladende har han formået at kæmpe imod samfundets dominerende heteronormative normer og værdier. Rólant var en personlighed, der brød de kulturelle og seksuelle/kønsmæssige grænser. Han var en uhøjtidelig og sjov person. Han rejste hyppigt til Danmark på korte eskapader og rejser, og i udlandet fik han en kort pause fra at være der, hvor alle kender alle, og der han var en offentlig person, som alle havde en mening om. Rólant valgte at flytte tilbage til Danmark sammen med sin danske kæreste, Benny, efter at de begge var blevet syge af hiv/aids. Rólant indså, at han aldrig ville komme sig, og at hans krop og sind hurtigt ville forfalde. Han ønskede ikke, at hans venner og familie skulle overvære dette. Rólant døde i 1992. Historien om Rólant er gengivet, som den er fortalt i bladet Oyggjaskeggi og dokumentarfilm om seksuelle minoriteter på Færøerne.

Hannus' historie

En anden færøsk mand, Hannus Guttesen, også født tidligt i efterkrigstiden, blev et kendt ansigt på Færøerne efter at have været hovedperson i den færøske dokumentarfilm «Værgeløs» (*Verjuleysur*, af Joensen-Næs fra 1991). Hannus flyttede aldrig væk fra øerne. Han var den første homoseksuelle mand på Færøerne, der gik fra at være en relativt anonym og usynlig LGBT+-person til at være den homoseksuelle mand, som alle havde set i

fjernsynet. Denne film var den første færøske medieproduktion om aids og homoseksuelle mænd på Færøerne, som på dette tidspunkt repræsenterede en meget stigmatiseret gruppe (Joensen-Næs 1991). Derfor var det en modig beslutning af Hannus at vælge at tale åbent om sit liv i offentligheden. Homoseksuelle personer var i de lokale aviser og blade ofte ofre for inflammatorisk religiøs retorik, der beskyldte dem for at leve et skamfuldt og syndigt liv. Det var også tabu at snakke om hiv og aids, men med Hannus' personlige historie fik epidemien et ansigt, og det blev afsløret for offentligheden, at aids-epidemien ikke blot var noget «ufærøsk», der eksisterede i Danmark og andre lande hinsides havet.

Hannus' narrativ bragte epidemien hjem til øerne, og færinger blev nødt til at acceptere, at en helt normal, jordbunden og hyggelig færøsk mand, som kunne forveksles med alle andre mænd fra bygderne, også kunne blive smittet med den globale dødelige virus. Panikken om noget, som det hidtil havde været nemt at distancere sig fra, fordi man havde ment (eller måske håbet), at det ikke var kommet til de fjerntliggende øer, var pludselig lige om hjørnet. Dokumentaren røbede også, at selv om flere homoseksuelle mænd fra Færøerne var flyttet til udlandet, var der ikke alle, der havde forladt øerne. Hannus var en mand, der elskede sin familie og naturen. Han ønskede ikke at forlade sin familie og sit hjemland. Han levede et fredeligt liv sammen med sin partner. Han accepterede, at han var homoseksuel, men var ikke LGBT+-aktivist. I den smukke film fra 1991 snakker Hannus om sit liv uden at gøre et stort nummer ud af sin seksualitet og kønsidentitet. Han fremtræder som en pragmatisk og følsom mand, der har en stærk tilknytning til sit lokalsamfund. Måske ville han have følt sig hjemløs i en storby i et fremmet land. Hans familie og venner kendte til hans seksuelle orientering og accepterede den uden ståhej. I 1991, kort før sin 40-års fødselsdag, døde Hannus af aids. Da han blev syg, blev han sendt til behandling i Danmark. Og i denne tid savnede Hannus Færøerne utrolig meget. Da var det en stor hjælp, fortæller han i dokumentaren, «at der var en erfaren færøsk sygeplejerske på hospitalsafdelingen». Han blev sendt hjem til sygehuset i Tórshavn kort før han gik bort. Historien om Hannus er gengivet, som den er fortalt i filmen *Verjuleysur* fra 1991.

Ólis historie

Óli er en ældre færøsk mand, der har boet i København, siden han var teenager. Han hører til generationen af færøske homoseksuelle mænd, der er født under Anden Verdenskrig. Óli er født i 1940, to år før Rólant. Óli havde aldrig været en offentlig person, før han i 2019 stillede op til et interview med den færøske nyhedsavis *Sosialurin*. Interviewet foregik i et stille hjørne på et værtshus i Ólis kvarter i København. Artiklen om Ólis liv fik den fængende og dramatiske overskrift «Jeg fortryder intet» (Nattestad 2019). Óli voksede op i Klaksvík, den næststørste by (og fiskerihovedstaden) på Færøerne. Barndomsårene var gode, fortæller han, og allerede som 10-årig vidste han, at han «var til mænd» (Nattestad 2019). Han vidste dog ikke dengang, at det var muligt at leve et liv med åbenhed om sin «utraditionelle» seksualitet. Fjernsyn og udenlandske radiokanaler eksisterede ikke i hans børnehjem, og for øvrigt snakkede man dengang ikke åbent om at være til personer af samme køn. Som ung teenager begyndte Óli at indgå i seksuelle relationer med mænd, som for det meste var gifte og familiefædre. «Ingen har misbrugt mig, og ingen har lokket mig», understreger han og tilføjer, at det var ham, der var ude for at søge efter «oplevelser» (Nattestad 2019).

Óli fik praktikplads som gartner i udkanten af København, da han var 16 år gammel. Han pakkede sin kuffert og flyttede prompte til Danmark, der han meget hurtigt blev del af den danske hovedstads famøse LGBT+-miljø. Han var en aktiv del af «gademiljøet» i byen fra slutningen af 1950'erne og op gennem 1960'erne. Óli erindrer sin første tur gennem det

farverige kvarters slidte gyder og stræder, som den nysgerrige nykomling var ivrig efter at udforske. Óli fortæller, at imens han gik og slentrede i stræderne, fik han øje på to sexede kvinder, som stod ved et velbesøgt værtshus. Han besluttede sig straks for at tjekke værts- huset, som disse halvnøgne kvinder stod uden for. Han blev dog hurtig klar over, at «kvinderne» var færøske, og at det faktisk ikke var kvinder. Det var dragqueens. Den ene af dem var Rólant. Efterfølgende blev Óli og Rólant gode venner, og deres venskab holdt hele livet (indtil Rólant døde i en alder af 49 år). Óli begyndte at arbejde som sexarbejder, men det var ikke for at tjene hurtige penge, forklarer han. Det var «for spændingens skyld» (Nattestad 2019). Óli følte sig lykkelig og fri i det indre Københavns gader, men hen imod slutningen af 1980'erne, fortæller han sorgblidt, «ændrede alt sig». Aids-epidemien sendte chokbølger gennem de homoseksuelle fællesskaber i metropolen, og det var en meget dystertid for LGBT+-miljøet, som Óli hørte til. I starten var det særligt homoseksuelle mænd i storbyer med store LGBT+-grupper, der blev ofre for den ny dødelige sygdom. Óli mistede mere end 20 af sine venner, heriblandt Rólant, under aids-epidemien. Samtidig kom nye hårde stoffer på gaden i 1980'erne. Flere af Ólis venner og bekendte, inklusive færøske venner i København, døde af narkotikamisbrug. Óli eksperimenterede aldrig selv med narkotika. Det tiltalte ham ikke.

Óli flyttede aldrig tilbage til Færøerne, for han følte aldrig en trang til at vende hjem til barndommens øsamfund. I flere årtier har han levet et stille og stabilt voksenliv med arbejde, partner og lejlighed i den danske hovedstad. Óli elsker at besøge Færøerne i ny og næ. Han er bekendt med de store sociale og kulturelle ændringer, der er sket i det færøske samfund, siden han i 1950'erne som teenager forlod Klaksvik. Óli har bevaret kontakten til sin familie på Færøerne, og han har aldrig ønsket at miste kontakten til familien. I interviewet siger han dette om en rejse til Færøerne sammen med sin partner:

Færøerne er et mere konservativt sted end Danmark, når det kommer til dette emne [seksuelle minoriteter], og derfor har jeg til tider været bekymret for, hvordan folk ville reagere, hvis jeg kom hjem med en anden mand. Men vi har sandt at sige aldrig været udsat for noget. Alle vidste, at vi var homoseksuelle, fordi vi var komplet åbne om det. Vi pralede aldrig med det, og det var heller ikke noget, som folk snakkede højt om (Nattestad 2019, min oversættelse).

I forlængelse af Ólis ord ovenfor kan man måske postulere, at det har været nemmere for en homoseksuel færøsk mand bosiddende i Danmark at besøge sit hjemland (på kort visit) sammen med sin mandlige partner, end det har været for en færøsk mand, som er bosat på øerne, at præsentere en partner af samme køn til offentligheden. Óli fortæller i avisinterviewet, at hans ønske er, at ingen skal være nødt til at skjule og undertrykke sin seksuelle identitet. Artiklen om Óli afsluttes med dette opløftende budskab fra en mand, der aldrig forsøgte at skjule sin seksuelle orientering: «Jeg ønsker, at alle får muligheden for at leve et lige så godt liv, som mit liv har været. Jeg fortryder intet» (Nattestad 2019). Historien om Óli er gengivet, som den er fortalt i en artikel i bladet *Socialurin* i 2019.

Bogis historie

Bogi er en færøsk læge, født i slutningen af 1940'erne, der har boet i Danmark i hele sit voksne liv. Bogi hører til samme generation af ikkeheteroseksuelle mænd som Rólant, Hannus og Óli. Han flyttede som ung til København for at studere medicin ved universitetet. I en færøsk dokumentarfilm fortæller Bogi, som var en af de første færøske mænd, der levede åbent som homoseksuel, om sit liv (Joensen-Næs 1993). Han fortæller, at han «ikke havde nogen at snakke med om disse ting». Bogi havde ingen at diskutere sin

seksualitet med i børne- og ungdomslivet på Færøerne, som ellers var en bekymringsløs og dejlig periode i livet, fordi «jeg havde mange venner, god familie» (Joensen-Næs 1993). Bogi og hans kære ven Rólant, der kun var et par år ældre, har haft en meget stor indflydelse på den færøske LGBT+-bevægelse og har inspireret og motiveret yngre generationer af færøske LGBT+-personer til at tro på en bedre fremtid i øsamfundet mod nord (Joensen-Næs 2015b). Rólant og Bogi (den ene på Færøerne, den anden i København) hørte til LGBT+-generationen, der voksede op i 1960'erne og udfoldede sig i 1970'erne og 1980'erne. En stor gruppe unge mænd og andre LGBT+-personer flygtede fra øerne i samme periode. København, en by med et stort og aktivt LGBT+-miljø, var de flygtendes foretrukne destination. De flygtede fra det, de havde oplevet som et samfund, der afviser ikkeheteroseksuelle livsstile og identiteter. Et sted, hvor de kunne vælge mellem at gemme (eller måske nedtone) deres queeridentitet, eller helt at forlade landet (Rydström 2007, 145).

«Jeg, for hvem det at snakke og diskutere altid har været en nem ting, har holdt nogle tanker for mig selv i mange år», erklærer Bogi Davidsen i det personlige brev, som han sendte ud til sin familie og nærmeste venner, efter at han var flyttet til København og var blevet afklaret med sit liv som homoseksuel (Joensen-Næs 1993). Den unge student på medicinstudiet, som voksede op på Færøerne i 1960'erne, forklarer ærligt, at han var nødt til at skjule sine tanker «for ikke at gå under på grund af et pres, der fortsat lever, delvis på grund af fordomme, uvidenhed, frygt og tåbelighed». Bogi har været en af de mest respekterede ambassadører for den færøske LGBT+-bevægelse i et halvt århundrede, og han skrev sit højtidelige private brev efter at have boet i Danmark i tre år. «Jeg antager, at du, ligesom mine bekendte og venner, har tænkt, at jeg var helt heteroseksuel, ligesom du er, men det har ikke været tilfældet», fortæller Bogi i brevet til de personer, som står ham tættest, og som han stoler på. Dette bliver efterfulgt af en omhyggeligt formuleret sektion, hvor han bevæger sig ind til sagens kerne – afsløringen af hans rigtige seksualitet og identitet. Når Bogi i dag reflekterer over dette – at formulere sine «tanker» i et brev – vurderer han, at det er en af de bedste beslutninger, han har taget i sit liv. Det åbnede for et helt nyt kapitel i hans liv. Bogi havde forberedt sig mentalt på, at der måske ville komme negative reaktioner på brevet. I dokumentarfilmen fortæller han, at hvis nogen ikke kunde acceptere den unge mands bekendelser, «ville jeg afslutte vores relation». Men, uddyber han reflekterende, det «var heldigt», at ingen af brevmodtagerne «vendte sig bort fra mig», selv om der var nogle personer, blandt andet hans egne forældre, der tog det ret tungt (Joensen-Næs 1993).

Som overlæge på en hospitalsafdeling med aids-patienter fik Bogi unik viden om sygdommens frygtelige konsekvenser. Bogi mistede selv mange af sine venner under epidemien, herunder hans bedste ven. Og han var vidne til den tragiske situation, at døende færøske aids-patienter nægtede at fortælle deres familier i Nordatlanten om deres virkelige liv i Danmark (Joensen-Næs 1993). En dansk aids-rådgiver, som arbejdede i København under pandemien, fortæller ligeledes, at flere færinger kontaktede aids-rådgivningskontoret, og at de ofte var «mere bekymrede om at personerne [på Færøerne] ville finde ud af deres homoseksualitet end at de havde sygdommen» (Joensen-Næs 1993). Blandt alvorligt syge LGBT+-personer, som flygtede fra øerne, endte flere i en slags dobbelt eksilposition som patienter på danske sygehuse. De var uden for det færøske samfund, samtidig med at de også var uden for det brede danske fællesskab. Og flere af disse fortabte færinger stod også uden for det færøske fællesskab i Danmark. Historien om Bogi er gengivet, som den er fortalt i flere dokumentarfilmproduktioner (Joensen-Næs 1993, 2015a, 2015b) og artikler fra færøske aviser og tidsskrifter.

Storbyen og friheden

Vi kan i disse mænds narrativer se, at uanset om man udvander eller ikke udvander, har Danmark fungeret som det «alternative» forestillede sted, som færøske LGBT+-personer fra denne generation har reflekteret over i forhold til det sted, hvor man er vokset op og har et tilhørsforhold til. Danmark har i flere århundreder været den primære destination for færinger, der ønsker at udvandre, og København repræsenterer også en slags første stop og springbræt til internationale eventyr (Mortensen et al. 2007). Det vurderes, at mere end 23.000 personer med færøsk ophav (første, anden og tredje generation) har adresse i Danmark (Norðuratlantsbólkurin á Fólkatingi 2008). Danmark, der normalt betragtes som det «mindst fremmede» sted uden for Færøerne (Gaini 2013), er blevet beskrevet som det naturlige «andet valg» for de personer, der føler sig presset til at flytte væk. Det opfattes som en «løsning» – i større grad end som et problem – for personer i vanskelige livssituationer (Knudsen 2016, 139). Med andre ord anses migration ud af landet som en naturlig konsekvens af, at en person ikke «passer ind» i fællesskabet på øerne. Der kan være flere årsager til, at man vælger at bosætte sig i et fremmed land. For privilegerede grupper i samfundet er det ofte et spørgsmål om videreuddannelse, karriereløft og oplevelsestrang, mens personer, der tilhører marginaliserede grupper, føler, de er nødt til at flygte for at få et bedre liv. For nogle er det et spørgsmål om en envejsbillet ud af landet, for andre er det et spørgsmål om et intermezzo i en behagelig tilværelse på øerne.

Hvis vi tænker tilbage på Ólis lange rejse fra Klaksvík til et liv i København i 1950'erne, er det naturligvis blevet meget billigere, hurtigere og nemmere at rejse mellem Færøerne og København i dag, hvilket gør, at kontrasten mellem stederne også er blevet mindre. Selv om København var en stor by, var det stadig nemt for færøske homoseksuelle mænd at finde hinanden i byen, da de besøgte de samme natklubber og barer. Generelt symboliserede storbyen frihed, sjov og dekadence, som stod i stærk kontrast til det traditionelle og forudsigelige liv i de små rurale samfund. Denne kontrast kom desuden også til udtryk i en skelnen mellem traditionelt konservative og moderne liberale perspektiver på kønsidentiteter, seksuelle orienteringer og familieidealiser. København havde alt det, som ikke fandtes på Færøerne (Edelberg 2012).

I et lille øsamfund med tætte relationer og høj personbaseret genkendelighed forekommer stærke homogeniserende sociale mekanismer, der skubber «outsidere» – det vil sige «den anden» – fra sig. De stærke interne homogeniserende dynamikker medvirker til, at LGBT+-personer ofte bliver betragtet som afvigende og unormale. Mekanismen stimulerer ekskludering af minoriteter, ligesom den kontrollerer og begrænser spektret for acceptable holdninger. Derfor kan man også sige, at størrelsen, kombineret med en stærk normbaseret social selvkontrol, giver god grobund for et konservativt politisk klima, der har svært ved at rumme kulturel og seksuel mangfoldighed (Johannesen 2012). Størrelsen har en betydning, som Rydström pointerer i forhold til Færøerne, selv om «landets lille størrelse ikke nødvendigvis resulterer i et moralsk konservativt klima» (Rydström 2002). Stigmatisering af LGBT+-personer er også baseret på en meget snæver bibelfortolkning i et samfund kendetegnet af en exceptionel religiøs vitalitet, der giver sekulariseringen «forholdsmæssigt begrænset» rum (Van Kersbergen og Lindberg 2015, 16).

Færøerne kan siges at være et heteronormativt samfund, hvor religion «gennemsyrrer politikken i sin helhed» (Van Kersbergen og Lindberg 2015, 5). Derfor kan man også fastslå, at den vidtrækkende sociale og kulturelle sekularisering, som vi associerer med de store nordiske lande, ikke er at se på Færøerne. LGBT+-personer kan derfor også komme til at føle sig som en udstødt minoritetsgruppe i forhold til den dominerende heteronormative

(«insider») gruppe i samfundet. Denne samfundsmæssige antagonisme afspejles dog ikke altid i LGBT+-personers nærmeste familier. Mange af de færøske homoseksuelle mænds narrativerne giver udtryk for, at en mand uden familie er som en fisk uden vand. Ensomheden bliver enorm i et familieorienteret samfund, hvis du mister familien.

Per, en mand i 50'erne, der er bosat i København reflekterer under vores digitale samtale over sin tilknytning til Færøerne. Han fortæller:

Jeg har ikke boet på Færøerne, siden jeg var 19 år, og jeg er ikke så ofte hjemme [på Færøerne], men jeg følger godt med i det, der sker derhjemme ... men man føler sig mest hjemme her nu, ja, og der er fortsat meget kedeligt, der foregår på Færøerne ... jeg ved ikke helt, måske de yngre homoseksuelle personer vælger at blive på Færøerne, men man nedgør os, og jeg er ikke så optimistisk ...

Det kan være fristende for LGBT+-personer at flytte til København eller andre fremmede byer, da de kommer fra et øsamfund, hvor næsten alle unge mennesker går med dette spørgsmål i tankerne: Skal jeg blive, eller skal jeg tage af sted? Selv blandt unge, der trives og passer godt ind i det heteronormative samfundsbillede, findes der en «længsel efter andre steder» (Hayfield 2017, 4). For LGBT+-personer, der har oplevet at blive beskyldt for at repræsentere en syndig og skadelig livsstil, kan et udvandringsprojekt rimelig nemt organiseres, uden at deres seksuelle orientering bliver stillet til skue. Man kan for eksempel sige, at man skal studere eller arbejde i Danmark. Af ukendte årsager var det frem til 1980'erne især homoseksuelle mænd, der flyttede fra Færøerne til København. Der er begrænset viden om kvindelige LGBT+-personers udvandring i samme periode. Det kan tænkes, at de personlige omkostninger ved at være mandlig LGBT+-person på Færøerne var større på grund af stærke homofobiske maskuline værdier blandt dominerende grupper af mænd i samfundet (Gaini 2006). Det blev generelt forventet, at mænd levede i overensstemmelse med landets traditionelle (heteronormative) kristne familieværdier.

Afvigelse fra de sociale normer og den «normative» livsstil har på Færøerne ofte givet anledning til spot og latterliggørelse, der opretholder social kontrol og konformitet i øsamfundet (Gaffin 1996, 131–133). Denne sociale mekanisme havde til hensigt at obstruere og minimere «strid om moralske spørgsmål» (Van Kersbergen og Lindberg 2015, 26). Helt forenklet kan man sige, at LGBT+-personer havde valget mellem at flytte væk eller at være tavse, det vil sige at holde lav profil og undgå at diskutere «kontroversielle» emner i offentligheden. «Normalt fik homoseksuelle fred», siger Bogi Davidsen, «hvis de bare levede i tavshed eller hemmelighed. På et set, en nødløsning af undertrykkende tolerance, det vil sige tolerance og mægtige fordomme» (Davidsen 2008, 109).

Fra København til Tórshavn

I august 2005 blev konferencen *Canaries in the Coal Mines* afholdt i Nordens Hus i Tórshavn. Samme eftermiddag blev den første Faroe Pride organiseret i Tórshavns gader. Konferencen var organiseret af den færøske organisation Friðarborgin i samarbejde med sammenslutningen af nordiske LGBT+-studerendes organisationer (ANSO). I dagene op til konferencen var der en ophedet debat om begivenheden i færøske medier. Organisationerne bag konferencen blev blandt andet anklaget for at være «forræderiske» og «ufærøske». Begivenheden repræsenterer et vigtigt vendepunkt for den færøske LGBT+-bevægelse, der nu startede sin symbolske «hjemrejse» fra København til Tórshavn. Senere er Tórshavn blevet et «mikro-København» for LGBT+-miljøet på Færøerne, med aktiviteter og mødesteder for

LGBT+-personer, der bor på Færøerne. En del unge LGBT+-personer flytter stadig ud af landet (ligesom mange andre unge færinger også gør), ligesom en del primært ældre færøske LGBT+-personer i udlandet ikke har tænkt sig at vende tilbage til øerne. Og den færøske konservatisme, «når det kommer til at anerkende homoseksuelles rettigheder i det 21. århundrede», er ikke helt væk (Rydström 2007, 159).

John er en færøsk mand i 40'erne, som er bosiddende i København. I vores samtale fortæller han:

Jeg flyttede, da jeg var ung, men det var ikke, fordi jeg måtte flygte, komme væk ... jeg følte bare, at Færøerne ikke havde plads til mig, at vi ikke passede sammen ... men jeg elsker naturen og havet ... savner at se havet, horisonten ... savner også andre ting, men trives bedre her, det føler jeg, og jeg har ingen planer om at tage hjem ... det må fremtiden vise, om jeg flytter tilbage, men det ligger ikke i kortene ...

Der er dog en understrøm af personer, der flytter hjem efter at have boet i udlandet i en årrække. Samfundet er generelt set blevet mere internationalt, diversificeret og tolerant over for seksuelle og andre minoriteter (Nielsen 2013). LGBT+-fællesskabet på øerne omfatter i dag personer fra alle sociale, etniske/kulturelle og religiøse grupper i landet. Restauranten og natklubben Sirkus (etableret i 2009), der er at finde nede ved havnen i Tórshavn, symboliserer queerkulturens hjerte på Færøerne.

Eiler Fagraklett, forhenværende bestyrelsesformand i LGBT+ Føroyar, fortæller i en dokumentarfilm, at hans venner plejede at spørge ham, hvornår han ville flytte fra Færøerne. De fortalte ham, at «kun *da* vil du virkelig kunne udfolde dig selv». Eiler forklarer i filmen, at han «ikke rigtig kunne forstå, hvorfor de [vennerne] absolut ønskede mig ud af landet, hvorfor de ikke hellere ønskede, at jeg var her [...] og gjorde det interessant at være her» (Joensen-Næs, 2015a). Eiler siger, at selv om vennernes «råd» nok var velment, følte det som et skuffende ekko af en gammel exitstrategi: «naturligvis, du går bare i eksil, på samme måde som alle de andre gør ...», fortæller han lettere ironisk. Efter at have færdiggjort sine universitetsstudier i Skotland ønskede Eiler «at tage hjem for at ændre Færøerne, hellere end at lade Færøerne ændre ham».

I 2005 nedstemte det færøske Lagting for anden gang et forslag om at opdatere straffeloven for at tilføje «seksuel orientering» i antidiskriminationsparagraffen. Denne afstemning vakte stor utilfredshed og frustration blandt færøske LGBT+-personer. Året efter blev lovforslaget fremlagt for Lagtinget igen, og denne gang var der politisk flertal for det (Rydström 2007). Trygvi Danielsen, en ung digter og rapper fra Tórshavn, som beskriver sig selv som en heteroseksuel mand «lidt udenfor spektret», tilhører den nye post-266b-generation (266b er straffelovens ny antidiskriminationsparagraf). De unge fra denne generation kan forme deres seksuelle identitet i en tid, hvor det er blevet forbudt at diskriminere mennesker på grund af deres seksuelle orientering. Det var en spændende tid, der skabte en «en speciel energi i ungdommen», forklarer Trygvi i et avisinterview. Han siger også, at Sirkus var stedet for de fordomsfri mennesker – unge som ældre, fra by og fra bygd – der ønskede «en ny forståelse af køn og seksualitet» på Færøerne (Krogh og Dragsdahl 2020). Post-266b-generationen er også en kreativ ungdomsgeneration, der bruger LGBT+-identiteter i sine kulturelle projekter, der skaber musik, litteratur, film, teater og anden kunst. Disse projekter bidrager til en kritisk diskurs om de dominerende heteronormative repræsentationer af seksualitet, krop og familie på Færøerne. Et eksempel er Maria Winther Olsens poetiske kortfilm «Som engle vi falder» (*Sum einglar vit falla*) fra 2014, der illustrerer en hemmelig romance mellem to kvinder.

Det gode liv

Blandt konservative religiøse personer, der i medierne opponerer imod den politiske indsats for at forbedre de seksuelle minoriteter rettigheder på Færøerne, taler man til stadighed om en farlig «glidebane», der sagte vil føre til en katastrofe for det kristne færøske samfund. De, som bruger religiøse argumenter imod LGBT+-personer, siger Bogi i et avisinterview, må acceptere, «at vi homoseksuelle eksisterer, og de skal ikke glemme, at den kristne tro forpligter os til at elske vore nabo som dig selv» (Lindenskov 2002). Bogi tilføjer, at han ikke kan forstå, hvorfor det er så vigtigt for kristen-konservative på Færøerne «at tage sig af spørgsmål, som kun tilhører Gud» (Lindenskov 2002). For unge mennesker, der tilhører konservative kristne familier, kan det være vanskeligt at «komme ud af skabet» og begynde at leve åbent som LGBT+-person på Færøerne. Da unge flytter fra deres barndomshjem i et lille bygdesamfund og til hovedstaden, symboliserer det ofte et første skridt imod et friere liv som LGBT+-person. De unge søger gennem deres netværk efter et liv, som de synes er værd at leve – det vil sige et liv, der er mere end bare «udholdeligt» og «til at leve med» (Hage 2019, 82).

Karl, en mand i 50'erne bosiddende i Tórshavn, fortæller i vores samtale:

Jeg havde et godt liv i Danmark, men savnede ofte Færøerne ... og drømmen om at flytte hjem forsvandt aldrig helt. Flere venner flyttede hjem og så ud til at være glade for det, så det hele ændrede sig lidt dernede [i Danmark] ... Ja, men det var ikke nogen nem beslutning, men jeg syntes, at tiden var kommet for mig til at vende næsen hjem ... Færøerne havde flyttet sig, tror jeg, og man stod ikke længere helt alene som homoseksuel ... Jeg er sådan set godt tilfreds med det hele i dag, har det godt og tror ikke, at jeg flytter udenlands igen ...

Det, som i danske medier typisk bliver betegnet som et yderst konservativt samfund uden særlig stor progression med hensyn til minoriteters rettigheder, er i et færøsk perspektiv et globaliseret samfund i stor udvikling (Gaini 2011c). «Om du havde et godt liv på Færøerne i din fortid, så vil du altid ønske at vende tilbage, lige meget hvad du har gjort», siger Bogi (Lindenskov 2002), men det er ikke alle individer, der har en realistisk mulighed for at flytte hjem til øerne. Den færøske nyhedsavis *Sosialurin* hævder i en meget kritisk lederartikel fra 2021, at meget få positive ting er sket for færøske seksuelle minoriteter siden 1987, da en opdatering af antidiskriminationsparagraffen for første gang var oppe at vende i det færøske Lagting (Lindenskov 2021, 39–40). Dette blev taget op i forbindelse med lovforslaget om at anerkende medmoderskab. Kronikken, der blev genpubliceret i december 2021 (kort før forslaget om medmødre skule til afstemning i Lagtinget), fortæller:

Kampen for homoseksuelle og lesbiske [sic] personers rettigheder har været langvarig – særligt på Færøerne, da vi har været meget mere påpasselige med at flytte os, end alle andre lande i Europa har. Et af de særlige kendetegn for os færingere er, at hvis et emne er for følsomt – måske for pinefuldt at håndtere – eksporterer vi det ganske enkelt ud af landet. Det er, hvad vi har gjort med vores medborgere, som har psykiske udfordringer. Det er, hvad vi i århundreder har gjort med fanger, og det er, hvad vi fortsat gør med kvinder, som ønsker fri abort. Og det samme har vi gjort med vores homoseksuelle medborgere. Samfundet har sagt – om ikke direkte – *at vi ikke ønsker sådanne medborgere på Færøerne* (Lindenskov 2021, original kursiv, min oversættelse).

Lovændringer, såsom at personer af samme køn nu kan giftes, kan have stor indflydelse på holdninger og stemninger i samfundet. «Fulde rettigheder vil gøre at folk flytter hjem», siger den færøske politiker Sonja Jógvansdóttir, som selv er en LGBT+-person (DR 2014).

For mennesker, der har boet i en storby i et fremmed land i mange år, måske flere årtier, og som eventuelt også har haft en udenlandsk partner i længere tid, er projektet «Flytte tilbage til Færøerne» – med sin religiøse vitalitet, sine relativt konservative familieværdier og sine homogeniserende sociale mekanismer – rigtig komplekst. For de personer, der har en hverdag i et moderne LGBT-venligt samfund, bliver drømmen om at bo på Færøerne skudt ned af øsamfundets manglende sekularisering og politiserede homofobi. Blandt religiøse LGBT+-personer fra Færøerne, der ønsker at flytte hjem fra udlandet, er det vigtigt at føle at samfundet ikke betragter dem som «syndere» med et «syndigt liv». Angående synd, fortæller Rólant på sin humane og vittige måde, «at alt dét, som Gud har skabt, er godt, og Gud har skabt mig!» (Oyggjaskeggi 1975).

LGBT+-migrationen til København har historisk set ikke kun været et spørgsmål om at «undgå diskrimination»; det har også været en personlig rejse for at danne sig en stærkere «LGBT+-identitet» (Thorsteinsson et al. 2020, 12). Som eksemplificeret af Bogis centrale position i den færøske LGBT+-bevægelse har denne understrøm af bevægelser også været et vigtigt kapital for udviklingen af et dynamisk LGBT+-miljø på Færøerne. Københavns rolle i færingers liv – i forhold til uddannelse, arbejdsliv, underholdning, kultur og personlige eskapader – er under forandring, men den danske hovedstad er fortsat færingers port ud til den store verden (Gaini 2013). «Jeg kan forestille mig», siger Bogi i en artikel, «at flere og flere af os homoseksuelle i fremtiden ønsker at bosætte os på Færøerne, og også at nogle af os, der bor udenlands, har en drøm om at flytte hjem igen» (Davidsen 2008, 114). Bogi er vidende om den positive udvikling på Færøerne, som han selv har været med til at skabe, men han slår samtidig også fast, at «fordomme fortsætter med at trives i samfund i vores del af verdenen».

Konklusion

Det står nu helt klar for os, at man ikke kan gøre sig forventninger om at forstå færøske LGBT+-personers identiteter, tilhørighedsforhold og fremtidstanker uden at tage konteksten med i betragtning. Det er som mennesker, der er en del af et land, der ligger langt ude i havet, og som har en helt særlig natur og historie, at færøske LGBT+-personer udformer deres identiteter. Deres aktivisme gennem foreningen LGBT+ Føroyar er også tæt knyttet til øsamfundet. De er stærkt forankret i færøsk kultur gennem sprog, familie, kristendom og sociale normer. Det er derfor også problematisk at tale om den nordiske «undtagelse», der ikke lever op til nordiske «standarder» angående seksuelle og andre minoriteters rettigheder uden først at sætte sig godt ind i den færøske kontekst. Fra hvilken position drager vi vores konklusioner om Færøerne? For selv om LGBT+-personer fra Færøerne i mange henseender identificerer sig med danske og andre LGBT+-miljøer, repræsenterer de først og fremmest lokalforankrede færøske identiteter og værdier, der dog, som diskuteret tidligere i artiklen, ikke passer ind i det dominerende narrativ om køn og seksualitet på Færøerne. Der er behov for at decentrere og denormalisere det normative gennem dekoloniale perspektiver for at åbne diskussionen om LGBT+ på Færøerne (Nadarajah et al. 2022). Vores viden om LGBT+-minoriteter på Færøerne har været baseret på en antagelse om, at de er en færøsk «undtagelse» i et land, der repræsenterer en nordisk «undtagelse». Og som «periferi» og «minoritet» i det danske rige, der med sin magtposition har haft stor indflydelse på diskursen i øsamfundet i Nordatlanten, kan Færøerne også siges at have været defineret med basis i begreber og viden, der ikke har dyb forankring i øernes kultur og historie (Jiménez 2023). Det, vi har set i diskussionen i denne artikel, er, at konservative kristne politikere og menighedsledere har betragtet LGBT-venlig politik og lovgivning fra de øvrige nordiske lande som «ufærøsk» og uvelkommen, samtidig med at den vestlige LGBT+-bevægelse – dybt

forankret i hvide, urbane, kontinentale og individualistiske miljøer – ikke har reflekteret over de særlige forhold på øerne i sin kritik af det færøske samfund. Dette kan minde en del om situationen i Guadeloupe i Caribien, som Davennes har diskuteret i sin kritiske kønsforskning, der blandt andet analyserer øboernes særlige afdæmpede måde at snakke om seksualitet og skævhed (queerness) på i hverdagslivet (Davennes 2022, 166). En anden interessant parallel finder jeg i LGBT+-personers uigennemsigtige skævhed, der gør distinktionen mellem det homofobisk insulære og det LGBT-venlige kontinentale sted uklart (Davennes 2022, 167). Denne observation kan videre knyttes til diskussionen om LGBT+-personers valg mellem at enten flytte væk eller at være ordknap. Kan det tænkes, at denne enkle opstilling i grunden er en kontinental misforståelse af, hvordan man lever som LGBT+-person i små øsamfund? Vi har set i de færøske mænds historier, at ingen af dem, der lever åbent som LGBT+-personer, gør meget ud af højlydt at annoncere deres seksuelle identitet. Det viser, at vi har brug for dekoloniale såvel som dekontinentale perspektiver i forskning af køn og seksualitet i øsamfund. Stilhed og tavs viden er stærke kendetegn for de sociale strukturer på Færøerne, men også i en række andre små øsamfund. Man navigerer og videreformidler erfaringer og viden uden om den åbne offentlige samtale. Stilheden gør, at man kan føle tilhørighed og medborgerskab uden at passe ind i det dominerende narrativ om den «normale» liv i samfundet (Hermannsdóttir 2023). Stilheden skjuler mange usagte regler og praksisser i øsamfundet. Den usynlige understrøm er strømmen af mennesker, viden og idéer, der bevæger sig imod hovedstrømmen, der definerer udviklingen på Færøerne. Understrømmen er dybere og mere ugennemskuelig. Den sender LGBT-mennesker ud af byens «metronormativ matrice» (Karides og Rodríguez-Coss 2022) og tilbage til øerne i Nordatlanten.

Litteratur

- Andersen, Maria. 1971. *Føroyskar kvinnur í Keypmannahavn*. København: Hitt føroyska studentafelagið í Keypmannahavn.
- Arge, Erik. 2000. *Fráflyting og búskaparkreppa. Útisetar í Danmark*. Tórshavn: Føroya Skúlabólagrunnur.
- Agledahl, Gisle A. Gjevestad. 2021. *Syv utfordringer for LGBTI-saken – og hvordan det nordiske samarbeidet kan løse dem*. Nord 2021:012. København: Nordisk Ministerråd.
- Bærenholdt, Jørgen Ole. 2011. *Coping with Distances. Producing Nordic Atlantic Societies*. New York: Berghahn Books.
- Christensen, Ann-Dorte og Birte Siim. 2006. «Fra køn til diversitet – intersektionalitet i en dansk/nordisk kontekst». *Kvinder, Køn & Forskning* vol. 2–3, 32–42. <https://doi.org/10.7146/kkf.v0i2-3.28083>
- Davidson, Bogi. 2008. «Samkynd mettt søguliga, samtíðarlíga og ynski fyri framtíðina». I *Frændafundur 6*, redigeret af Turið Sigurðardóttir og Magnús Snædal, 109–118. Tórshavn: Faroe University Press.
- Davennes, Aurélien. 2022. «The Opacity of Desire: Queerness, Postcolonialism and Diasporic Belonging in Guadeloupe». *SHIMA* vol. 16 (1), 160–181. <https://doi.org/10.21463/shima.156>
- DR. 2014. «Ólavur flyttingur ikki heim før han har ret til at blive viet i kirken.» Artikel fra Danmarks Radios hjemmeside. Hentet november 2022 fra: <https://www.dr.dk/nyheder/indland/olavur-flyttingur-ikke-heim-foer-han-har-ret-til-blivet-viet-i-kirke>
- Edelberg, Peter. 2012. *Storbyen trækker. Homoseksualitet, prostitution og pornografi i Danmark 1945–1976*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Eriksen, Thomas Hylland. 1993. «In Which Sense Do Cultural Islands Exist?» *Social Anthropology* vol. 1 (1), 133–147. <https://doi.org/10.1111/j.1469-8676.1993.tb00246.x>
- Gaffin, Dennis. 1996. *In Place. Spatial and Social Order in a Faeroe Islands Community*. Prospect Heights: Waveland Press.

- Gaini, Firouz. 2006. «Once Were Men. Maculinites among young men in the Faroe Islands.» *Fróðskaparrit* vol. 54, 42–61. <https://doi.org/10.18602/fsj.v54i.282>
- Gaini, Firouz. 2008. *Miðlar, mentan og seinmodernitetur. Ein antropologisk lýsing av føroyskum ungdomi*. Tórshavn: Faroe University Press.
- Gaini, Firouz. 2011a. «Knívleysir menn. Samleiki og mentan hjá ungum føroyskum monnum». I *Færøysk liv i nordisk perspektiv. Festskrift til Beinta í Jákupsstovu*. Redigeret af Edit Bugge, Heine Bugge og Kristin Tornes, 77–90. Tórshavn: Faroe University Press.
- Gaini, Firouz. 2011b. «The Adversity of the Heroes of the Past». I *Among the Islanders of the North: An Anthropology of the Faroe Islands*. Redigeret af Firouz Gaini, 163–198. Tórshavn: Faroe University Press.
- Gaini, F. 2011c. «Cultural Rhapsody in Shift». I *Among the Islanders of the North. An Anthropology of the Faroe Islands*, redigeret af Firouz Gaini, 132–162. Tórshavn: Faroe University Press.
- Gaini, Firouz. 2013. *Lessons of Islands. Place and Identity in the Faroe Islands*. Tórshavn: Faroe University Press.
- Gaini, Firouz. 2015. «Wherever I Drop Anchor. Faroese Teenagers' View on Future Home and Migration.» *Fróðskaparrit* vol. 62, 52–69. <https://doi.org/10.18602/fsj.v62i.22>
- Gaini, Firouz. 2020. «'He understands me in a different way than others do': Faroese teenagers' narratives on fatherhood, masculinity, and family life.» *Suomen Antropologi* vol. 45 (2), 17–34. <https://doi.org/10.30676/jfas.v45i2.99098>
- Gaini, Firouz og Helene Pristed Nielsen. 2020. «Gender, Change, and Continuity in Island Communities». In *Gender and Island Communities*. Redigeret af Firouz Gaini og Helene Pristed Nielsen, 1–20. London: Routledge.
- Gaini, Firouz. 2023. «'You Just Throw Yourself Into It': On fatherhood and family in the Faroe Islands.» *Kritisk Etnografi*. vol. 5 (1–2), 95–113.
- Hage, Ghassan. 2019. «Bearable Life.» *Suomen Antropologi* vol. 44 (2), 81–83. <https://doi.org/10.30676/jfas.v44i2.88985>
- Hansen, Graze Elizabeth, Ramona Nest og Linda Uljala. 2013. *Being the 'Other' from the Faroe Islands* (Semester Project). Roskilde: Roskilde Universitet.
- Hermannsdóttir, Turið. 2023. «Reproductive maneuvering. An ethnographic study about women's abortion and other reproductive experiences in the Faroe Islands.» Ph.d. afhandling, Roskilde Universitet & Færøernes Universitet.
- Havery, Jeremy. 2023. «Sterilization in 2023. A Historical Analysis of LGBTQIA+ Rights in the Nordic Countries.» Master-afhandling, Uppsala Universitet.
- Hayfield, Erika Anne, Rógvi Olavson og Lív Patursson. 2016. *Part-time work in the Nordic region III: an introductory study of the Faroe Islands, Greenland and Åland Islands*. København: Nordisk Ministerråd.
- Hayfield, Erika Anne. 2017. «Exploring Transnational Realities in the Lives of Faroese Youngsters.» *Nordic Journal of Migration Research* vol. 7 (1), 3–11. <https://www.jstor.org/stable/48711434>
- Hayfield, Erika Anne. 2018. «Family-centred work motility in a small island society: the case of the Faroe Islands.» *Gender, Place & Culture* vol. 25 (8), 1138–1153. <https://doi.org/10.1080/0966369X.2018.1461075>
- Hayfield, Erika Anne. 2020. Parenting and islands: constructing gender and work in the Faroe Islands. I *Gender and Island Communities*. Redigeret af Firouz Gaini og Helene Pristed Nielsen, 100–118. London: Routledge.
- Hayfield, Erika Anne. 2021. «Forskningsetik på småsteder med stor indre forbundethed». I *Samfundsvidenskabelig praksis. Arktiske perspektiver*. Redigeret af Kevin Arnjford og Gestur Hovgaard, 343–361. Nuuk: Greenland University Press.
- Hovgaard, Gestur. 2015. «Being Away, Being at Home, Being Both – The Case of Faroese Maritime Workers». I *Remapping Gender, Place and Mobility*. Redigeret af Stine Thidemann Faber og Helene Pristed Nielsen, 175–189. Surrey: Ashgate. <https://doi.org/10.4324/9781315605180-11>
- Jacobsen, Elin Súsanna. 2011. «Færøske forestillinger om køn». I *Konubrot*. Redigeret af Bjørg Jacobsen, Beinta í Jákupsstovu, Malan Marnersdóttir og Annika Sølvará, 167–178. Tórshavn: Faroe University Press.

- Jiménez, Greta. 2023. *At reika i den færøske daginstitution*. Ph.d.-afhandling. Aarhus: Aarhus Universitet, Afdeling for Uddannelsesvidenskab.
- Joensen, Leyvoy. 2006. «Kvinnurørsla 1976–2006». I *Bókmentaljós*, redigeret af Malan Marnersdóttir, Dagný Kristjánsdóttir og Leyvoy Joensen og Anfinnur Johansen, 31–40. Tórshavn: Faroe University Press.
- Joensen-Næs, Dagmar. 1993. «Úr myrkrinum.» Dokumentarfilm. Produceret af Kringvarp Føroya. Tórshavn.
- Joensen-Næs, Dagmar. 1991. «Verjuleysur.» Dokumentarfilm. Produceret af Kringvarp Føroya. Tórshavn.
- Joensen-Næs, Dagmar. 2015a. «Av hinum slagnum – Glíðibreytin (Part II).» Dokumentarfilm. Produceret af Kringvarp Føroya. Tórshavn.
- Joensen-Næs, Dagmar. 2015b. «Av hinum slagnum – Útlegdin (Part I).» Dokumentarfilm. Produceret af Kringvarp Føroya. Tórshavn.
- Johannesen, Kári Holm. 2012. «Den moderne lilleby og det åndelige liv.» Master-afhandling, Københavns Universitet.
- Karides, Marina. 2017. «Why Island Feminism?» *Shima* vol. 11 (1), 30–39. <https://doi.org/10.21463/shima.11.1.06>
- Karides, Marina. 2020. «An island feminist approach to scholar-activism». I *Gender and Island Communities*. Redigeret af Firouz Gaini og Helene Pristed Nielsen, 21–45. London: Routledge.
- Karides, Marina og Rodríguez-Coss, Noralis. 2022. «Island Feminisms in/on Island Studies.» *SHIMA* vol. 16 (1), 137–142. <https://doi.org/10.21463/shima.153>
- Knudsen, Karin Johanna Leitisstein. 2016. «Fending for yourself. Women's migration between the Faroe Islands and Denmark.» Ph.d.-afhandling, Roskilde Universitet & Færøernes Universitet.
- Krogh, Martine Amalie og Andrea Dragsdahl. 2020. «I Færøerne er frisindet på fremmarch.» Artikel i *Information* (Danmark) 4. januar 2020.
- Lindenskov, Eirikur. 2002. «Tann óseki kasti fyrsta steinin.» Artikel i *Sosialurin* (Færøerne) 25. september 2002.
- Lindenskov, Eirikur. 2021. «Samkynd kloyva enn einferð Løgtingið.» Artikel i *Sosialurin* (Færøerne) 10. december 2021.
- Mohammed, Patricia. 2009. «Morality and the Imagination – Mythopoetics of Gender and Culture in the Caribbean: The Trilogy.» *South Asian Diaspora* vol. 1 (1), 63–84. <https://doi.org/10.1080/19438190902719641>
- Mortensen, Andrass, Jón Th. Thór og Daniel Thorleifsen (red.) 2007. *København som Vestnordens hovedstad*. Nuuk: Forlaget Atuagkat.
- Nadarajah, Yaso, Elena Burgos Martinez, Ping Su og Adam Grydehøj. 2022. «Critical reflexivity and decolonial methodology in island studies: Interrogating the scholar within.» *Island Studies Journal* vol. 17 (1), 1–23. <https://doi.org/10.24043/isj.380>
- Nattestad, Óluva. 2019. «Eg angri onki.» Artikel i *Sosialurin* (Færøerne) 15. marts 2019.
- Nielsen, Anne-Marie Mohr. 2013. «Holdningsskred i synet på homoseksuelle på Færøerne.» Artikel i *Politiken* (Danmark) 24. oktober 2013.
- NIKK (Nordisk information för kunnskap om kön). 2020. *Kartläggning och analys av LGBTI-området i Norden*. NORD 2020:050. København: Nordisk Ministerråd.
- Norðuratlantsbólkurin á Fólkatíngi. 2008. *Hagtøl um útisetar*. København.
- Olsen, Maria Winther. 2014. «Sum einglar vit falla.» Film. Produceret af Københavns Film og Fotoskole. København.
- Oyggjaskoggi. 1975. «Hann hevur eisini skapt meg.» Artikel i *Oyggjaskoggi* (København) juni 1975.
- Rafnsdóttir, Guðbjörg Linda (red.) 2010. *Kvinder og velfærd i Vestnorden*. København: Nordisk Ministerråd.
- Rafnsdóttir, Guðbjörg Linda (red.) 2007. *Arbejde, helse og velfærd i Vestnorden*. København: Nordisk Ministerråd.
- Rógvi, Heri á og Høgni Reistrup (red.) 2012. *Exit Føroyar*. Vestmanna: Sprotin.
- Rydström, Jens. 2002. «Le quint état or Why create a separate category for homosexual civil unions?» *Lambda Nordica* vol. 8 (3–4), 124–130, <https://lambdanordica.org/index.php/lambdanordica/article/view/157>

- Rydström, Jens og Kati Mustola (red.) 2007. *Criminally Queer*. Amsterdam: Aksant.
- Rydström, Jens. 2007. «Greenland and the Faroe Islands 1866–1988: Nordic Peripheries». I *Criminally Queer*. Redigeret af Jens Rydström og Kati Mustola, 145–182. Amsterdam: Aksant.
- Rydström, Jens. 2011. *Odd Couples. A History of Gay Marriage in Scandinavia*. Amsterdam: Aksant.
- Siverskog, Aanna og Ida Måwe. 2021. *Hälsa, välmående och livsvillkor bland unga LGBTI-personer i Norden. En forskningsöversikt och kartläggning av insatser*. TemaNord 2021:527. København: Nordisk Ministerråd.
- Skorini, Heini í, Hans Andrias Sølvará og Herit Albinus. 2022. «Færøerne mellem religiøs vækkelse og sekularisering: En Nordisk undtagelse bliver til.» *Økonomi & Politik* vol. 95 (1), 88–110. <https://doi.org/10.7146/okonomiogpolitik.v95i1.132361>
- Thorsteinsson, Einar Baldvin, Thoroddur Bjarnason, Natasha M. Loi og Arsaell Mar Arnarsson. 2020. «Sexual orientation and migration intentions among rural, exurban and urban adolescents in Iceland.» *Culture, Health & Sexuality* vol. 24 (1), 1–17. <https://doi.org/10.1080/13691058.2020.1813333>
- Van Kersbergen, Kees og Erla Leifsdóttir Lindberg. 2015. «Political Contestation, Secularization, and Religious Supply: Why is Morality Policy so Restrictive in the Faroe Islands?» *Politics and Religion* vol. 8 (4), 772–796. <https://doi.org/10.1017/S1755048315000619>